

Секція: Історичні науки

Гуменюк Оксана Володимирівна

кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України

Рівненський державний гуманітарний університет

м. Рівне, Україна

УКРАЇНСЬКА РАДЯНСЬКА ПОВСЯКДЕННІСТЬ: ІСТОРИОГРАФІЯ ПИТАННЯ

В основу досліджень з історії повсякденності покладено антропологічний підхід до вивчення минулого. При цьому розглядаються не тільки образ мислення окремих особистостей або груп, моделі соціальної поведінки, але і всі зміни середовища, структури і процеси, які визначають умови людської діяльності і визначають всю організацію суспільного життя. Саме такий підхід дозволив у 1960–1970-х рр. відокремити предмет історії повсякденності від подієвої, швидкоплинної історії. В той же час, щоб разом з подіями з досліджень минулого не зникла власне історія в первісному її розумінні (розповідь про минуле), науковці йшли двома шляхами. Для історичної радянської наукової літератури 1960-1980 рр., було характерним слідування ідеологемі «комуністичного будівництва», в 1970-і рр. модифікованої в концепцію «розвиненого соціалізму». Об'єктивно існуючі побутові проблеми в основному зв'язувалися з «залишками старого в побуті», «порушенням принципів соціалізму» і «капіталістичним оточенням». Крім того, в історичних працях тих років побутова сторона життя суспільства знаходила відображення лише в якості доповнення «великої» історії. Особливістю радянської історіографії було переважно фрагментарний розгляд основних аспектів радянської повсякденності. Безсумнівно, такий підхід заважав аналізу радянської повсякденності, залишав в тіні внутрішні

суперечності, властиві радянському суспільству. Основний акцент робився на свідомості радянських трудівників, їх прямої зацікавленості в результатах своєї праці і прагненні в найкоротші терміни побудувати «світле майбутнє». При цьому не можна не визнати, що на рубежі 1970-1980-х років в дослідженнях матеріального добробуту радянських людей намітилося істотне просування вперед, чому сприяла розробка істориками первинних матеріалів бюджетних обстежень сімей робітників і колгоспників [6; 9; 10; 18; 24; 36;38]

Історії радянської міської повсякденності, в тому числі розглянутого періоду, присвячена праця Н. Лебіної [22]. Об'єктом її вивчення стають історія приватного життя, звичаї, одяг. Автор наголошує на необхідності розкрити радянську історію з точки зору «звичайної» людини. Цей підхід відрізняє увагу до процесів повсякденному житті, її характерним, або «знаковим» явищам, в тому числі в сфері зовнішнього вигляду, одягу, дозвілля, здоров'я.

Однак якісно новим етапом у вивченні радянської повсякденності і рівня життя населення СРСР став період кінця 1980-х - початку 1990-х рр. Значний інтерес представляє дослідження Є.Ю. Зубкової про післявоєнний радянському суспільстві. Широке використання листів і спогадів простих громадян дозволило реконструювати радянське життя не тільки із зовнішнього боку, а й очима самих людей того часу [15].

Як і їхні західні колеги, деякі українські історики у пошуках нових підходів до вивчення повсякденності звернулися до мікроаналізу [32-33; 41-42]. Інші вчені, залишаючись в цілому в рамках макроісторических підходу, фокусують увагу на якомусь одному явищі повсякденному житті. Наприклад, А.Ю. Давидов, проаналізував феномен «мішочника» в роки воєнного комунізму, поєднавши макроісторичні сюжети і, в першу чергу, продовольчу політику більшовицької влади з замальовками соціального вигляду, що нагадують етнографічні нарисах [11]. Що ж стосується

реконструкції пострадянської повсякденності з суто українським елементом, то сучасні дослідники звернулися до компаративних підходів – порівнюючи життя українця, як центральної фігури, з суто радянськими складовими (атеїзмом, культом партії і т. п.). Зокрема Н. Шліхта виділяє стійкі характеристики традиції як способу трансляції культурної спадщини: вибірковість, повторюваність, дієвість, багатозначність і авторитарність. Мова, зокрема, йде про труднощі збереження традицій фольклору і зниженні популярності свят, пов'язаних з державно-політичними традиціями [49]. Надзвичайно важливою в розрізі вивчення історії української радянської повсякденності постають праці таких українських науковців як Г. Васильчук [5], Н. Гогохія [7], В. Головка [8], О. Коляструк [20]. Не менш важливими є зібрання праць дослідників радянського простору вміщених в матеріалах конференцій, круглих столів і дискусійних семінарів [17; 25; 37].

Все вищесказане дозволяє констатувати той факт, що історія повсякденності не тільки здатна до саморозвитку, а й активно шукає шляхи нової інтеграції. Цілком ймовірно слід очікувати, що на тлі появи численних «нових історій» (нова соціальна, нова локальна, нова культурна, нова політична та ін.) на історичному небосхилі спалахне чергова. І на фоні стрімкого розвитку української історичної науки нові підходи знайдуть своє відображення в працях наших співвітчизників і не лише.

Література

1. Баран В. , Даниленко В. Україна в умовах системної кризи (1946-1980-і рр.) / В. Баран – К., Видавничий дім "Альтернативи," 1999. – 304 с.
2. Бродель Ф. Матеріальна цивілізація, економіка и капіталізм: в 3 т. / Ф.Бродель – М., 1986. – Т. 1. – 198 с.

3. Брусиловская Л. Культура повседневности в эпоху «оттепели»: метаморфозы стиля / Л.Брусиловская – М., 2001. – 188 с.
4. Вальденфельс Б. Повседневность как плавильный тигль рациональности / Социо-логос // Б. Вальденфельс - М., 1991. - Вып.1. - С.39-51.
5. Васильчук Г. Вивчення «радянської повсякденності» 20-30-х років сучасними російськими істориками: проблеми теорії та методології дослідження // Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика. - Зб. ст.- Вип. 11. - К.: НУ НАНУ, 2007. - С.102-111.
6. Витрук Л. Улучшение социально-бытовых условий жизни трудящихся УССР / Л. Витрук – К., Наукова думка, 1986. – С. 180 с.
7. Гогохія Н. Якісні методи дослідження у вивченні радянської повсякденності 1920-30-х рр. // Вісник Луганського національного педагогічного університету ім. Т.Г.Шевченка. - 2007. - №23. - С.109-114.
8. Головка В. «Риба та м'ясо» історії повсякденності: теоретичні засади напряму // Проблеми історії України: факти, судження, пошуки. Міжвідомчий збірник наук. пр. - Вип.17. - К.: НУ НАНУ, 2007. - 494 с. - С.87-101.
9. Гордон Л.А., Клопов Э.В. Социальное развитие рабочего класса СССР/Л. Гордон – М., 1974. – 179 с.
10. Градскова Ю. «Обычная» советская женщина: обзор описаний идентичности / Ю. Градская – М., 1999. – 155 с.
11. Давыдов А.. Нелегальное снабжение российского населения и власть. 1917 – 1921 гг.: Мешочники/А.Давыдов. - СПб., 2002. – 286 с.
12. Дьячков И.. Общественное и личное в колхозах/И.Дьячков. - М., 1968-234 с.
13. Захаров А. Традиционная культура в современном обществе // Социс. – 2004. – № 7. – С. 105-115.

- 14.Здравомыслова Е., Темкина А. Кризис маскулинности в позднесоветском дискурсе / О муже(N)ственности: Сб. статей // Сост. Ушакин С. – М.: НЛЮ. 2002. – С. 432-351.
- 15.Зубкова Е. Послевоенное советское общество: политика и повседневность. 1945-1953 / Е.Зубкова - М., 1999. – 218 с.
- 16.Ионин Л. Свобода в СССР. Статьи и эссе. /Л. Ионин. - СПб, 1997. – 184 с.
- 17.Історія радянської повсякденності: на перехресті джерел. Матеріали Всеукраїнського науково-теоретичного семінару, 14-15 травня 2015 р., м. Вінниця / Ред. кол.: О. А. Коляструк (відп. ред.), Н. В. Жмуд (відп. секретар), Т. Р. Кароєва; Інститут історії, етнології і права Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського. – Вінниця: ТОВ "Нілан-ЛТД", 2015. – 156 с. – (Повсякдення: візії та смисли).
- 18.Келембетова В. Утверждения атеизма в побуті трудящих України. /В.Келембетова– К.: Наук. думка, 1967. – 210 с.
- 19.Климова С.Г. Стереотипы повседневности в определении своих и чужих // Социс. – 2000. – № 12. – С. 21.
- 20.Коляструк О.А. Предмет історії повсякденності: історіографічний огляд його становлення у зарубіжній та вітчизняній історичній науці // Український історичний журнал. - 2007. - №1. - С.174-184.
- 21.Купрін О. Доньці, яка щойно вийшла заміж // Радянська жінка. – 1985. – № 1. – С. 24.
- 22.Лебина Н. Повседневная жизнь советского города: Нормы и аномалии. 1920–1930 годы/Н. Лебина.- СПб.: «Нева» – «Летний сад», 1999. – 387 с.
- 23.Лисак В. Повсякденність українських селян в умовах радянської дійсності 1950-1960-х рр. ХХ ст. / В. Ф. Лисак. - Маріуполь, 2013. - 323 с.

- 24.Маейр В. Уровень жизни населения СССР/В.Маейр. - М., 1977.- 176 с.
- 25.Маховська Світлана. Радянська весільна простора: між обрядом і повсякденням / Радянськість: спроба діагностики крізь призму повсякденності: збірник матеріалів II Всеукраїнського науково-теоретичного семінару, 7-8 квітня 2016 р., м. Вінниця / Ред. кол.: О. А. Коляструк (відп. ред.), Н. В. Жмуд (відп. секретар), Т. Р. Каросева. Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського. – Вінниця: ТОВ "Нілан-ЛТД", 2017. – С. 117.
- 26.Медик Х. Микроистория / Thesis: теория и история социальных институтов и ситем. – М., 1994. – Т. II. № 4. – С. 202.
- 27.Меерович М. Наказание жилищем. Жилищная политика в СССР как средство управления людьми. 1917-1937 / М.Меерович - М., 2008. – 227 с.
- 28.Мітрошенко Г. Соціальний конфлікт у побуті: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук: спец. 09.00.03 «Соціальна філософія та філософія історії» / Г. А. Мітрошенко. – О., 2007. – 19 с.
- 29.Народное благосостояние: методология и методика исследования / Под ред. Н.М. Римашевской. М., 1988. – 165 с.
- 30.Олейниченко Я. Дом в котором мы живем / Я. Олейниченко – К., Политиздат Украины, 1988. – 120 с.
- 31.Осокина Е. За фасадом сталинского изобилия. Распределение и рынок в снабжении населения в годы индустриализации / Е.Осокина.- М., 1999. – 193 с.
- 32.Повоєнна Україна: нариси соціальної історії (друга половина 1940-х – середина 1950-х рр.): Колективна монографія / Відп. ред. В. М. Даниленко. НАН України. Інститут історії України. – [Кн. 2], ч. 3. – К.: Інститут історії України НАН України, 2010. – 336 с. – (Серія "З історії повсякденного життя в Україні").

33. Повсякдення ранньомодерної України. Історичні студії: в 2-х т. / гол. ред. В. Смолій; відп. ред. В. Горобець; ред. колег.: Н. Старченко (заст. відп. ред.), Н. Білоус, В. Зема, О. Романова (відп. секр.). - К., 2012. - Т. 1: Практики, казуси та девіації повсякдення. – 328 с.
34. Поленина С. В. Советская женщина в обществе и семье / Роль женщины в современном обществе (К итогам X-летия женщины ООН). Сб. статей // Ч. II. М., 1985. – С. 203-218.
35. Пушкарева Н.Л. История повседневности и частной жизни глазами историка // Социальная история. – М., 2003. – С. 87-90.
36. Рабочий класс в годы упрочения и развития социалистического общества (1945-1960 гг.). Т. 4. М., 1987. – 217 с.
37. Радянськість: спроба діагностики крізь призму повсякденності: збірник матеріалів II Всеукраїнського науково-теоретичного семінару, 7-8 квітня 2016 р., м. Вінниця / Ред. кол.: О. А. Коляструк (відп. ред.), Н. В. Жмуд (відп. секретар), Т. Р. Кароєва. Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського. – Вінниця: ТОВ "Нілан-ЛТД", 2017. – 152 с.
38. Сенявский С. Изменения в социальной структуре советского общества, (1938-1970 гг.) / С.Сенявский - М., 1973. – 176 с.